

Естетична культура особистості, яка займається спортом у третьому тисячолітті: філософсько-релігійна основа стосунків

Феурман В. В.

Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет»

Анотація:

Розглянута актуальна проблема сьогодення – пошук шляхів підвищення рівня моральності та естетичної культури особистості. Третє тисячоліття ставить перед людиною певні вимоги з гармонійного розвитку. Наведено аналіз публікацій та спеціалізованих літературних джерел за напрямом формування духовних цінностей. Становлення особистісного в людині припускає засвоєння системи гуманістичних цінностей. Гуманістичні цінності ведуть до перетворення загальнолюдських цінностей у вищі психічні функції індивідуальності. Встановлено на підставі педагогічного спостереження та особистих бесід (інтерв'ю), що рівень загальної культури спортсменів у спорті вищих досягнень стрімко знижується.

Феурман В.В. Эстетическая культура личности, которая занимается спортом в третьем тысячелетии: философско-религиозная основа отношений. Рассмотрена актуальная проблема современности – поиск путей повышения уровня нравственности и эстетической культуры личности. Третье тысячелетие ставит перед человеком определенные требования по гармоничному развитию. Приведен анализ публикаций и специализированных литературных источников по направлению формирования духовных ценностей. Становление личностного в человеке предполагает усвоение системы гуманистических ценностей. Гуманистические ценности ведут к превращению общечеловеческих ценностей в высшие психические функции индивидуальности. Установлено на основании педагогического наблюдения и личных бесед (интервью), что уровень общей культуры спортсменов в спорте высших достижений стремительно снижается.

Feuerman V.V. Aesthetic culture of an individual who engages in sports activities in the third millennium: philosophic and religious basis of relationships. The article deals with a pressing issue of modernity – searching for ways of increasing the level of morality and aesthetic culture of an individual. The third millennium makes certain demands on an individual's harmonious development. The article presents an analysis of publications and specialized literary sources dealing with the formation of moral values. The formation of a person's individuality involves an adaptation of a system of humanistic values. Under the influence of humanistic values, the universal human values turn into the highest psychic functions of an individual. It was determined through pedagogical observations and personal conversations (interviews) that the general cultural level of sportsmen who have made highest achievements in sports is swiftly descending.

Ключові слова:

духовні, загальнолюдські, цінності, система, гуманістичний, спорт, ідеологія, культура, навчання.

духовные, общечеловеческие, ценности, система, гуманистический, спорт, идеология, культура, обучение.

spiritual, universal human, values, system, humanistic, sport, ideology, culture, education.

*„Поводьтесь з іншими так,
Як ви бажаєте,
щоб поводитись з вами”
(Біблейська заповідь)*

Вступ.

У світі існують духовні і загальнолюдські цінності, які допомагають людині завжди залишатись Людиною – вищому творінню Божому: – висока моральність, Любов (ухристиянській філософії ця категорія дорівнює Господа – «Любов це Бог»), повага до інших, щирість, етичне і естетичне начало [1]. Життя стає більш напруженим, у майбутньому від людини вимагатиметься понад психічні і фізичні зусилля. Відпочинку, у загальноприйнятому сенсі, не буде. Конче необхідним буде пошук можливостей відпочинку у процесі будь якої діяльності. Нажаль на сьогоднішній день використовують фармакологічні препарати та психологічні методи релаксації. Останні дають тимчасовий ефект – далі порушення психічного і фізичного здоров'я.

Становлення особистісного в людині припускає засвоєння системи гуманістичних цінностей, котрі становлять основу його гуманітарної культури («Да любить один одного»), які ведуть до перетворення загальнолюдських цінностей у вищі психічні функції індивідуальності. Вищі психічні функції дозволяють людині, в екстремальних видах діяльності, особливо, таких як спорт, досягти високих результатів, зберігаючи фізичне здоров'я.

Великий іспанський мислитель ХХ сторіччя Хосе Ортега-і-Гассет відзначав: «Сучасне людство знаходиться у важкій кризі, більш того, стоїть перед страшною не-

безпекою саморуйнування. Саме відсутність традиційної культури в сучасному суспільстві приводить до його духовної деградації і падіння моральності».

Фізична культура – фундаментальна комора національної культури. Висока ідея квітучої, сильної, здорової, творчої, незалежної України вимагає адекватної реалізації в стилі і способі життя. Цей спосіб життя і формується сьогодні – сучасний і одночасно заснований на традиціях. Необхідно на всіх рівнях усвідомити: розвиваючи незалежну Україну, ми будемо спортивну Україну, і без ідеї само удосконалення особи і нації ідея незалежності втрачає сенс. Роль в цьому будівництві народних традицій психофізичного вдосконалення особлива і значна: безпосередньо народна рухова культура дозволяє безпосередньо залучитися до глибоких, сокровених пластів національної культури. Це відкритий шлях самопізнання, тобто самовдосконалення. Це етнічна філософія, народна етика гуманізму у дії, що породжує нові переживання і відчуття, відновлює втрачені зв'язки з рідною землею, мовою, культурою, з пульсуючим ритмом Всесвіту. Це бездоганний інструмент зміцнення духовності і здоров'я окремо взятої людини і нації.

Чому спортивна діяльність? І питання небезпідставне: Спробуємо довести, що естетична культура конче необхідна саме у спорті. Спортивна діяльність є екстремальним видом людської діяльності, а як визначено, що тільки у напруженій, критичній ситуації

людина проявляє усі свої внутрішні, психічні якості, котрі у свою чергу допомагають їй чи стають на заваді рішення, життєво важливих питань. Соціум формує тих, хто приходить у спорт, тобто на первинному етапі, завданням тренера є формування відношення до соціуму. Між долею і характером часто проводять знак рівності. Заняття спортом стають доленосними, і якщо спортсмен залишає заняття спортом, то вміння і навички пристосування до життя у суспільстві повинні бути сформовані. Тому особистість тренера-педагога повинна бути зразковою. Але нажаль таких фахівців у галузі освіти на сьогодні дуже бракує.

В одно час, не зважаючи на те, що у багатьох друкованих працях є посилання на формування естетичної культури спортсмена взагалі і естетичних смаків зокрема, нема жодної праці на конкретизацію цієї ланки виховання та навчання підлітків, які займаються спортом.

«Эстетика – наука философская. Она изучает общие закономерности эстетических отношений человека к действительности. Как и философия, эстетика является мировоззренческой наукой, которая ставит во главу угла своей проблематики решение вопроса об отношении эстетического сознания к общественному бытию, к человеческой жизни» [7].

Із стародавніх часів на Україні народна спортивна ідеологія має два напрями: змагальність і згода. Причому ідея згоди з Богом, природою, світом, суспільством і особистістю на Україні виразно домінувала, підносячись до рангу ідеалу, абсолюту, вище за який не повинно бути нічого. Це виділяє українців з круга тих європейських народів, які проповідували (і продовжують проповідувати) перш за все агресивну філософію боротьби, конкуренцію, культ перемоги і переможців. Метою ж ігор, забав, хороводів, інших дій і містерій було радісне вітання природи, відкриття перед нею душі, відчуття гармонії, аж до повного злиття з природою, а зовсім не протистояння і не спроба її перемогти. У народній культурі рухів блискуче підтвердження знаходить етнічний гуманізм українців.

Якщо звернутися до витоків фізичної культури на Україні, можна відзначити, що значну роль в староруській дійсності грали фізичні якості людини – сила, швидкість, спритність, витривалість, які характеризували стан здоров'я. «Тіло кріпиться жилами, а ми, князю, – твоєю державою» (афоризм XXIII стол.)

Найважливішою коморою народної фізичної культури є військово-фізичне виховання. Фізичне виховання із стародавніх часів мало військово-прикладний характер, особливо на території України. Перш за все, це пояснюється її географічним положенням – місце розташування в центральній частині Європи. Помірний клімат, благодатна земля, переважання на всій території України степів і рівнин дозволяло кочівникам безперервно нападати на племена праукраїнців, що, у свою чергу, примушувало виховувати підрастаюче покоління останніх у військовому дусі змолоду.

Характерною ознакою сучасних зарубіжних досліджень є орієнтація на виховання особистості з усталеним естетичним світоглядом на основі загальнолюд-

ських цінностей та пріоритетів [5].

Теоретико-методологічний аналіз проблем естетичного виховання розкрито в роботах О. Дивненко, К. Долгова, С. Долуханова, А. Зися, М. Киященко, А. Лаврецького, Л. Левчука, В. Панченко, Л. Ритікової та ін.

У зв'язку з тим, що наша молода держава взяла орієнтири на особистісне зорієнтоване навчання, що безумовно торкнулось і виховання в спорті, на перший план виходить такий аспект виховання, як естетичне і, як його частина, виховання естетичних смаків, про що згадують у своїх дослідженнях Миропольська Н., Масол Л., Євтух М.Б. Бутенко В.Г., Калашник Н.Г., Шевченко Г.П. Адже естетичний смак немов би автоматично відбирає те, що відповідає естетичним смакам особистості, і відкидає все, що суперечить їм. Виховання на засадах краси торкається як художньої творчості, так і естетики побуту, поведінки, праці, стосунків між членами спортивної команди і з оточуючими людьми, тощо. Воно формує людину всіма естетично значущими предметами і явищами в основному не для мистецтва, а для його активної життєдіяльності за законами внутрішньої краси, з метою активізації здібностей до творчої праці і досягнення високого ступеню спортивних результатів. І головне – розвинути такі якості спортсмена, які б дозволили йому самому стати творцем естетичних цінностей, активізувати здібності до творчої праці, навчитись бачити красу в оточуючій дійсності і насолоджуватись нею.

Найпоширенішим і найдійовішим, загальнодоступним засобом фізичного виховання в народі вважаються оздоровчі сили природи – сонячні промені, свіже повітря і вода. На розвиток фізичного виховання впливали соціально-економічні умови, національні особливості і етнічний склад населення. Виходячи з цього, народ виробляв самобутні види ігор, окремі фізичні вправи і способи їх використання, що складало самобутню систему національного фізичного виховання. Таким чином, на Україні сформувалися достатньо ефективні фізичні вправи і ігри, які сприяли фізичному, психологічному і естетичному вихованню дітей і молоді. Використання цієї комори в сучасних умовах – одне з основних завдань національної школи.

Вчений, педагог І. Д. Бех довів, що «істинно людську моральність» не можна виховати, розмовляючи про неї, і не можливо учня «без його бажання підвести до моральної поведінки». Бех І. Д. стверджував, що гуманістично зорієнтована людина – це особистість, котра вбачає сенс свого життя у постійному створенні моральних загальноприйнятих вчинків; впроваджує моральні якості у практичні вчинки; характеризується відвертістю до людей и ця риса особистості стає її стійкою потребою; не тримає у собі зачиненими особисті інтелектуальні і духовні цінності; має активну життєву позицію [4].

У праці Джона Дьюї, видатного американського філософа, психолога, освітянина і політичного діяча ХХ століття, важливим відкриттям стало твердження про єдність моральних принципів і суспільної сфери життя людини. Моральність – це не лише частина поведінки, але й почуттів. Життя можна вважати

моральним тоді, коли особистість реально оцінює моральну мету, задля якої живе, і скерувати свою діяльність на її досягнення. У самій суті ідей про мораль – в інформації про чесність, порядність і доброту – не закладено того, що автоматично трансформувало би ці ідеї в позитивний характер чи зразкову поведінку. Неприродний поділ виховання у школі на моральне й інтелектуальне, на здобуття знань і плекання характеру є лиш одним виявом невдач у формуванні школи як суспільної інституції з відповідними стосунками і цінностями. А поза тим, поки шкільне громадське життя буде в зародковому стані, доти моральне виховання виглядатиме частково викривленим і формальним [2].

На розвиток естетичної культури впливають естетичні погляди, смаки, уявлення, поняття, художня творчість у всіх її видах, матеріалізація естетичної свідомості через естетику побуту, спорту і т.д. Естетична свідомість відображає визначені сторони образу життя, відрізняється лише відносною самостійністю. Розвиваючись за своїми специфічними законами, естетична свідомість відчуває вплив різноманітних форм життя суспільства. В своїй активності естетична свідомість проявляється в духовній потребі, яка відбиває відношення до світу. Паралельно естетичне виховання сприяє формуванню моральності людини, розширює її знання про світ, суспільство, природу, сприяє розвиткові мислення, уяви, волі, організованості, дисциплінованості. А оскільки краса задана загальним «порядком світу», її архітектоніка універсальна. Формування особистості є процесом засвоєння соціальної сфери суспільного досвіду, в результаті чого відбувається формування нових мотивів і потреб, їх перетворення і т.п. Завдяки моральним та естетичним оцінкам регулюється і організується поведінка і діяльність особистості [6]. Доцільно також, на нашу думку, використати психологічну теорію діяльності, яка пояснює, яким чином іде процес формування особистості, як інстинктивний рівень життя біологічних істот і тварин змінюється на управління своєю поведінкою, яка властива тільки людині у стадії найвищого розвитку. Розробкою цієї теорії займалися Л.Виготський, його учні і послідовники С.Рубінштейн, П.Гальперін та ін. Як інструмент аналізу спорту першими її застосували В. Демін і В.Давидов.

Робота виконана за планом НДР Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет»

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета роботи полягає у вивченні проблеми формування потреби сучасної особистості, зокрема молоді, яка займається спортом, у естетичному сприйнятті оточуючого середовища на початку третього тисячоліття. Вибір таких хронологічних рамок, визначається катастрофічним зниженням загальної культури населення України в досліджуваний період, а також активізацією уваги до цієї проблеми з боку педагогів, психологів, медиків, громадськості. З цією метою були вибрані наступні методи дослідження:

- аналіз наукових робіт і публікацій;

- педагогічне спостереження;
- особисті бесіди (інтерв'ю);
- узагальнення отриманих даних.

Результати дослідження.

На підставі особистих співбесід з діючими спортсменами, які мають кваліфікацію кандидата у майстри спорту і майстра спорту України, можна констатувати факти, які свідчать про девальвацію духовно-моральних цінностей в сучасному суспільстві, та у спортивній діяльності взагалі, особливо в спорті вищих досягнень, який все більше приваблює не як сфера прояву естетики, культури, засіб гармонійного розвитку, а, як галузь, де можна заробити великі гроші, спостерігати і проявити жорстокість, агресивність, грубу фізичну силу. Серед спортсменів, тренерів, спортивних функціонерів частіше прагнення будь що досягти перемоги, навіть за рахунок здоров'я спортсменів [3]. Президент МОК Х.А. Самаранч у доповіді на 94-й сесії МОК визначив: «Приймати допінг – значить померти. Померти фізіологічно при наставанні незворотних аномальних процесів у організму. І померти духовно, інтелектуально, згоджуючись на шахрайство, визнаючи своє безсилля або ваду волі гідно використовувати свої власні здібності або зробити зусилля, щоб їх перемогти. Померти морально, фактично поставив себе за межами тих правил поведінки, котрих потребує гуманне суспільство. І в останнє, померти фізично...».

Спроба освітян, останні десятиріччя, формувати моральність і естетичну культуру засобами зовнішніх чинників, не дає бажаного результату. То маємо те що маємо. Та не повинно шукати відповідей «...в тридев'ятому царстві, в тридесятому государстві...», відповідь у духовному рівні пізнання. Доречно привести цитату з Нового Заповіту: «Обличчя землі розрізняти навчилися, обличчя часу зрозуміти не можете». Настав час шановні освітяни, коли кожна інтелігентна, освічена людина в Україні, з вищою освітою зокрема, повинна докласти зусилля до повернення пересіченому громадянину віру у класичні моральні цінності. Цей процес довгостроковий, але ми не маємо іншого вибору. «Хто не збирає зі Мною, тот розточує».

Висновки.

На початку третього тисячоліття найбільш перспективною моделлю виховання має бути, така, яка виділяє соціальні аспекти та інтегрує їх зі сферами індивідуальності.

Релігія, філософія за усі часи стояла на сторожі високих духовно-філософських категорій: Любов («Любов є Бог»), Взаємопорозуміння («не роби іншим того, чого не бажаєш собі»), Взаємодопомогу («несіть бремя друг друга»), Повагу до старших поколінь («поважай батька й мати і будеш жити вічно») тощо. Та декларуючи ці високі категорії, людина чомусь забуває їх дотримуватися. Настав час думати – говорити – робити одне. Отже співвідносини у суспільстві майбутнього повинні базуватися тільки на гуманістичних та демократичних засадах. Способи формування у підлітка-спортсмена здатності вирішувати будь-які питання за законами краси, за рахунок розробки нових методик і

повернення до історичного досвіду, який треба переосмислити, переоцінити і трансформувати до потреб сьогодення. Ось чому завдання сьогодення викликали потребу в додаткових програмах, ось чому особливо актуальною є робота зі створення оновлених програм з естетичного виховання.

Засобами фізичного виховання і спорту у взаємозв'язку з чинниками оточуючого середовища формуються особистісні установки, формується культура поведінки.

На сьогоднішній день здатність спортсменів переносити субмаксимальні навантаження підвищується, на жаль, не за рахунок виховання особистих психічних якостей, а за рахунок фармакологічних засобів

та зовнішніх впливів на психіку спортсмена, які у перспективі мають негативні наслідки. Саме низький рівень загальної культури, відсутність духовного стрижня, знецінення загальнолюдських цінностей не дозволяє в повній мірі розкрити фізичні можливості і здібності в сучасному спорті.

В першу чергу висока внутрішня культура має змогу надати спортсмену сили для перемоги у змаганнях. Отже, можна зробити висновок, що метою виховання за законами краси є гармонійно розвинена людина – освічена, високоморальна, яка вміє та бажає багато працювати, має можливість розуміти красу життя та має розвинений естетичний смак.

Література:

1. Тоненкова М. М. Социально-духовные ценности и экология сознания. – Нижний Новгород, 2002. – 35с.
2. Дьюї Джон. Моральні принципи в освіті. – Львів: Літопис, 2001. – 30 с.
3. Королёв И. В. Деятельность международных организаций и движений по пропаганде принципов Фэйр Плэй. //Сб.ст. Международный научный конгресс «Современный олимпийский спорт и спорт для всех», – М., 2003. Т 1, – С. 20.
4. Шевченко С. А. Формирование ценностей и ценностных ориентаций – социально-педагогическая проблема воспитания учащихся. //Сборник научн. раб. Педагогика и психология. Формирование творческой личности: Проблемы и поиски, №22, – Киев-Запорожье. 2002. – С. 115-118.
5. Калашник Н. Г. Историко-педагогична генеза формування естетичних смаків учнівської молоді у процесі навчально-виховної діяльності. // Автореф. Десерт. Докт пед. наук, – Київ, 2004. – С. 2-3.
6. Мамонтов С. П. Основы культурологи, – М. 1999. – 324 с.
7. Философский словарь. Под ред. Фролова И.Т. – М.: Республика, 2001. – 719 с.

Информация об авторе:

Феурман Василий Васильевич

zumwol@mail.ru

Запорожский национальный университет
ул. Жуковского 66, г.Запорожье, 69600, Украина
Поступила в редакцию 17.01.2012г.

References:

1. Tonenkova M. M. *Social'no-dukhovnye cennosti i ekologiya soznaniia* [Socially-spiritual values and ecology of consciousness], Nizhny Novgorod, 2002, 35p.
2. D'iyui Dzhon. *Moral'ni principi v osviti* [Moral principles in education], Lviv, Litopys, 2001, 30 p.
3. Korolev I. V. *Mezhdunarodnyj nauchnyj kongress «Sovremennyy olimpijskij sport i sport dlia vseh»* [International scientific congress "Modern olympic sport and sport for all"], Moscow, 2003, vol.1, p. 20.
4. Shevchenko S. A. *Pedagogika i psikhologiya*. [Pedagogics and psychology], 2002, vol.22, pp. 115-118.
5. Kalashnik N. G. *Istoriko-pedagogichna geneza formuvannia estetchnikh smakiv uchniv's'koyi molodi u procesi navchal'no-vikhovnoj diial'nosti* [Historical and pedagogical genesis of forming aesthetic tastes of student's youth in the process of educational activity], Dokt. Diss., Kiev, 2004, pp. 2-3.
6. Mamontov S. P. *Osnovy kul'turologi* [Bases of culturology], Moscow, 1999, 324 p.
7. Frolov I.T. *Filosofskij slovar'* [Philosophical dictionary], Moscow, Republic, 2001, 719 p.

Information about the author:

Feurman V.V.

zumwol@mail.ru

Zaporizhya National University
Joukovskogo str. 66, Zaporizhya, 69600, Ukraine
Came to edition 17.01.2012.